

ŞEYH MÜFİD'İN EBÜ TÂLİB'İN DİNİ KONUMUNA DAİR GÖRÜŞLERİ

Sheikh Mufid's Thoughts on Abu Tâlib's Religious Situation

Halil İbrahim BULUT*
Cebrail KÜLLÜ**

Öz

Bu makalede, İmâmiyye Şiası'nın önemli âlimlerinden biri olan, İmâmiyye kelâmına akli dâhil eden ve Usûli geleneği başlatan Şeyh Müfid'in İmânu Ebî Tâlib adlı eseri bağlamında – mezhepler arası bir tartışma konusu olan- Ebû Tâlib'in dinî konumu ele alınmıştır. İlk olarak söz konusu risalenin müellifi olan Şeyh Müfid'in hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci olarak çalışmanın ana konusunu oluşturan Ebû Tâlib'in hayatı ve kişiliğine yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, siyasî çekişmelerin bir vasıtası olarak ortaya çıkan ve hakkında birçok eserin yazılmasına sebep olan Ebû Tâlib'in imanı meselesi ele alınmıştır. Makalenin boyutlarını aşacağından karşıt görüş sahiplerinin delillerine yer verilmemiş; sadece Şeyh Müfid'in ilgili eseri bağlamında Ebû Tâlib'in iman üzere öldüğünü iddia edenlerin delillerine yer verilmiştir.

Abstract

This article aims to reveal the opinions of Sheikh Mufid who is a well-known scholar of Imâmiyyah, regarding Abu Tâlib's religious situation in the context of his book "İmânu Ebî Tâlib". Sheikh Mufid stands out because of his contributions to Imâmiyyah theology. He was the first person to assert the use of ration in Imâmiyyah theology and start the methodological tradition. In the first part, the life of Sheikh Mufid, his scholarly stance, and his works are introduced. The second part investigates Abu Tâlib's life and character, which is the main topic of the article. For the last part, the political background of the issue of Abu Tâlib's belief which surfaced as a result of political events is tackled and then later the subject is evaluated within the ideas in Sheikh Mufid's book on this topic.

* Prof. Dr.; İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye / e-posta: hibulut@istanbul.edu.tr / ORCID ID: 0000-0001-5528-9559.

** Doktora Öğrencisi; İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye / e-posta: kullucebrail@gmail.com / ORCID ID: 0000-0001-9133-4740.

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
21.03.2021	08.12.2021	31.12.2021

DOI: 10.18403/emakalat.900481

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, Şeyh Müfid, Ebû Tâlib, İmânu Ebi Tâlib, Mezhepler arası polemik. **Key words:** History of Islamic Sects, Sheikh Mufid, Abu Tâlib, Imânu Abu Tâlib, Inter-denominational Polemic.

Giriş

Ebû Tâlib, İslâm tarihinin önemli şahsiyetlerinden biridir. Onu tarihte önemli kılan birçok âmil vardır. Hz. Peygamber'in amcası olmasının yanı sıra, onun hâmisî, destekçisi, yardımcısı olması bunların başında gelir. Bi'setle beraber on yıl, toplamda kırk iki yıl Hz. Peygamber'in yanında yer alan ve bütün zorluğuna rağmen ona destek olan Ebû Tâlib, Hz. Peygamber'i sekiz yaşından itibaren büyütmüş, ticareti öğrenmesi hususunda kendisine öncü olmuş, evliliğinde rehberlik etmiş, risâletinde büyük destek sağlamış ve onu müşriklere karşı korumuştur.¹ Hâşimoğulları'nın lideri ve aynı zamanda Mekke toplumunda önemli bir konuma sahip olan Ebû Tâlib, yaşadığı dönem en güçlü propaganda aracı olan şiiri etkili bir şekilde kullanmıştır. Özellikle Hz. Peygamber'in samimiyetini, sadakatini ve davasının doğruluğunu açıklamak için kasideler ve şiirler inşad etmiştir.² Hiç şüphesiz Ebû Tâlib'in dönemin en güçlü propaganda vasıtasını kullanarak yeğenini desteklemesi, Hz. Peygamber'in davetini daha rahat ve güven içinde yapması için kolaylık sağlamıştır.

Ebû Tâlib'in hayatı, tarihî kişiliği, yeğeni Hz. Muhammed için yaptıkları, dahası ilk Müslümanları koruma adına ortaya koyduğu gayretleri kaynaklarda ifade edilmesine rağmen sonraki dönemlerde onun dinî durumu tartışma konusu olmuş; lehte ve aleyhte pek çok argüman geliştirilmiştir. Bu konunun, daha ziyade siyasî olaylar neticesinde gün yüzüne çıktığı ve tartışma konusu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Emevî-Hâşimî çekişmesinin yaşandığı, Hz. Ali ve taraftarları aleyhine propagandaların yapıldığı dönemde, onları kötülemenin bir aracı olarak Ebû Tâlib'in dinî konumu tartışılmaya başlanmış ve onun küfür üzere öldüğü ileri sürülmüştür. Küfür üzere öldüğünü dile getirenler, bu iddialarını desteklemek için bazı delillere başvurmuşlardır. Bu doğrultuda Ebû Tâlib'in küfür üzere öldüğüne dair Buhârî ve Müslim'de yer alan ve ahad tarikle gelen bazı

¹ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Taha Abdurraûf Sa'd, (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1411), 1/319. Ayrıca bk. Ethem Ruhi Fiğlalı, "Ebû Tâlib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/237-238.

² Bk. İbn Hişâm, *es-Sire*, 2/118. Ayrıca bk. Halil İbrahim Bulut, *Şîr-Sünnî Polemiğinde Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2011), 7.

rivayetler esas alınmış,³ ayrıca bazı ayetlerin nüzül sebebi olarak nakledilen rivayetler de delil gösterilmiştir. Bu rivayetlerin Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'leri gibi muteber hadis kaynaklarında yer alması, tarihî, sosyal ve siyasî açılardan bazı çalışmaların yapılabilmesinin büyük oranda önünü kapamıştır.⁴ Konunun siyasî ve mezhebî boyutu dikkate alınmadan sadece ilgili rivayetler üzerinden bir ön kabul ile dillendirilmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim Sünnî gelenekte Ebû Tâlib'in dinî konumu üzerinde fazla durulmamış, konu -müstakil eserlerden ziyade- Ebeveyn-i Resûl⁵ ile ilgili eserlerde bir vesile ile zikredilmiş ve çoğu defa ilgili rivayetler –bir tahlil ve değerlendirme olmadan- nakledilmekle yetinilmiştir. Fakat Hz. Ali'ye, imamlara ve onun soyuna büyük bir ehemmiyet veren ve imamlara itaati farz kabul ederek bunu bir iman esası haline getiren Şiîler, konu üzerinde ısrarla durmuşlar ve konuya dair pek çok müstakil eser telif etmişlerdir.

Ebû Tâlib'in dinî konumuna dair telif edilen ilk eser, İmâmiyye Şîası'nın önemli kelâm, fıkıh ve hadis âlimlerinden biri olan Şeyh Müfid'in (öl. 413/1022) *İmânu Ebî Tâlib* adlı eseridir. O, eserinde Ebû Tâlib'in *Kaside-i Şi'biyye* ve *Kaside-i Mîmiyye* gibi şiirleri başta olmak üzere *Divân*'ından bazı beyitleri delil göstererek, bazı rivayetleri esas alarak ve birtakım tarihi olguları ve kişileri örnek göstererek, Ebû Tâlib'in iman ettiğine dair akli çıkarımlarda bulunmuş, böylece konuyu vuzûha kavuşturmaya çalışmıştır.⁶

Şeyh Müfid'in, *İmânu Ebî Tâlib* adlı risâlesi bağlamında Ebû Tâlib'in dinî konumuna dair dile getirmiş olduğu görüşlerin ele alındığı bu çalışmada öncelikle Şeyh Müfid'in hayatı, eserleri, ilmî şahsiyeti hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bunun yanında Ebû Tâlib'in hayatından ve şahsiyetinden de kısaca bahsedilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise siyasî hadiseler neticesinde gün yüzüne çıktığı anlaşılan Ebû Tâlib'in iman meselesinin öncelikle siyasî arka planı ele alınmış, daha sonra konu Şeyh Müfid'in, *İmânu*

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhîh*, thk. Halil b. Me'mûn Şeyha, (Beyrut: Dârü'l- Ma'rife, 1431/2010), "Menâkıbü'l-Ensâr", 40 (No. 3884 - 3885), "Cenâiz", 80 (No. 1360), "Tefsîr", "Kasas", 1 (No. 4772). Ayrıca bk. Ebû'l-Hüseyyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, ts.), "İmân", 39.

⁴ Geniş bilgi için bk. Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 107-146.

⁵ Hz. Peygamber'in anne ve babasının dinî konumlarının, onların iman üzere mi küfür üzere mi öldükleri hususunun tartışıldığı bir konudur. Bu konuda geniş bilgi için bk. Mustafa Akçay, *Hz. Peygamber'in Anne ve Babasının Dinî Konumu*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2012).

⁶ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, thk. Müessesetü'l-Bi'se, (Mehr: el-Mu'temerü'l-âlemi li-Elfiyyeti's-Şeyh el-Müfid, 1413), 17-41.

Ebî Tâlib adlı eseri bağlamında değerlendirilmiştir. Makalenin hazırlanması sürecinde araştırma ve yayın etiğine azami derecede dikkat edilmiş ve uyulmuştur.

1. Şeyh Müfid'in Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Eserleri

1.1. Hayatı ve İlmî Şahsiyeti

Asıl adı, Ebû Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân el-Hârisî el-Ukberî el-Bağdâdî (öl. 413/1022) olan müellifin, doğum tarihi kaynaklarda aktarılan bilgilere göre hicrî 333, 336 ve 338 şeklinde farklılık arz etmektedir. "Ebû Abdullâh" künyesine, "İbnü'l-Muallim", "Şeyh Müfid", "Şeyhu'r-Râfıza", "Âlimu's-Şia", "Muallimu'l-Azâim" gibi lakaplara sahip olan müellif, Bağdat'ın kuzeydoğusundaki Ukberâ yakınında bulunan Süveyka İbnü'l-Basrî beldesinde doğmuştur. İlk eğitimini muallim olan babasından alan Müfid, on yaşlarında eğitim için Bağdat'a gidip Kerh'e yerleşmiş, bu sebeple "el-Kerhi" diye de tanınmıştır. Burada farklı mezheplere sahip olan hocalardan fıkıh, kelâm, hadis alanlarında ders alan Müfid, bulunmuş olduğu mahalde mensubu olduğu Şia'ya karşı yapılan eleştirilere cevap vermek, ilmî müzakerelerde bulunmak için evinde, her kesimden/görüşten insanın ve yöneticinin iştirak ettiği, ilgi gösterdiği ilmî toplantılar ve münazaralar düzenlemiştir. Kendi döneminde İmâmiyye Şiası'nın âlimi ve önderi kabul edilen Şeyh Müfid, 3 Ramazan 413'te (29 Kasım 1032) Bağdat Kerh'te vefat etmiş olup cenazesi önce evine defnedilmiş daha sonra Mekâbir-i Kureyş'te yeni bir türbeye nakledilmiştir.

Şeyh Müfid, farklı ekollere ve görüşlere mensup birçok âlimden ders almış, bunun neticesinde meseleleri farklı açılardan ve geniş perspektiften değerlendirme imkânı bulmuştur. Onun, kaynaklardan aktarılan bazı bilgilere göre elli dokuz, bazı kaynaklara göre altmış bir tane hocadan ders aldığı belirtilmiştir. Kaynaklarda verilen bilgilere göre; Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî (öl. 381/991), Ebü'l-Kasım Ca'fer b. Küleveyh (öl. 369/979), Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. el-Cüneyd el-İskâfî (öl. 381/991), Ebü'l-Ceyş Muzaffer b. Ahmed el-Belhî (öl. 368/977-978), Ebû Abdullah el-Basrî (öl. 369/979-80), Nâşi el-Asgar (öl. 366/976), Ebü'l-Hasen Ali b. İsâ b. Ali er-Rummânî (öl. 384/994), Ebû Amr İbnü's-Semmâk (öl. 344/955), Ebû Ubeydillâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ b. Saïd el-Merzûbânî (öl. 384/994) gibi önemli âlimler, Şeyh Müfid'e hocalık yapmışlardır. Müfid'in hocalarına bakıldığında, sadece Şii âlimlerden değil Sünnî ve Mu'tezilî âlimlerden de istifade ettiği görülmektedir. Farklı görüş ve mezhep sahibi âlimlerden ders almış olması, onların ilminden istifade etmiş olması Şeyh Müfid'e farklı bir bakış açısı ve yaklaşım tarzı

kazandırmış, meselelere geniş perspektiften bakabilme ve sentez yapabilme imkânı sunmuştur. Ayrıca Müfid'in, hocalarına reddiye yazmış olması dönemin entelektüel birikimine, fikir hürriyetine ve ilmî özgürlüğüne işaret etmektedir.

Öte yandan Müfid, Şii-İmâmî gelenek içinde silinmez izler bırakan birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bunların arasında Şerif el-Murtazâ (öl. 436/1044), Şerif er-Radî (öl. 406/1015), Ebû Ca'fer et-Tûsî (öl. 460/1067), Ahmed b. Ali en-Necâşî (öl. 450/1058), Ebû'l-Feth Muhammed b. Ali b. Osman el-Kerâcekî (öl. 449) gibi âlimleri zikretmek gerekir. Öğrenci yetiştirme konusunda büyük çaba ve gayret sarf ettiği bilinen Şeyh Müfid'in, bu çabasına matuf olarak Büveyhî Emiri Adudüddeve'den (öl. 372/983) kendisine intikal eden malî imkânları öğrencilerinin masraflarını karşılamak için harcadığı bildirilmektedir. Özenle ve büyük bir özveriyle yetiştirmiş olduğu öğrencileri, Şii-İmâmî gelenekte usûlî anlayışın önemli temsilcileri olmuşlar, telif ettikleri eserlerle gelenek için vazgeçilmez âlimler arasında yerlerini almışlardır. Nitekim Şii-İmâmî gelenekte "Şeyhüttâife" unvanıyla anılan ve Şia'nın dört temel hadis kitabından ikisini (Tehzibü'l-ahkâm ile el-İstibsâr) kaleme alan et-Tûsî, hocası Müfid'in metot ve usulünü takip etmek suretiyle usûlî düşüncenin temsilcileri arasında yer almıştır. Yine öğrencilerinden Şerif er-Radî, mezhep içerisinde rey ile tefsirin öncülerinden olmuş, Arap dili ve edebiyatına büyük katkılar sunmuştur. Yanı sıra öğrencilerinden Şerif el-Murtazâ, yaşadığı toplumda ilmî ve siyasi alanda Şia'nın önde gelen temsilcilerinden biri olmuş, onunla birlikte Bağdat İmâmiyye ekolünün usûlî yönü zirveye ulaşmıştır.

Şeyh Müfid, Şii-İmâmî anlayışın rasyonellik kazanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Akılcı bir tutum sergileyen Müfid, Şii-Ahbârî geleneğin önemini kaybedip usûlî geleneğin önem kazanmasını sağlamıştır. Şia kelâmına ve fikhına rasyonel düşünmeyi getiren, böylelikle Şii gelenekte bir farklılaşmayı başlatan Müfid, eserleri ve ilmî müzakereleriyle, tartışmalarıyla geniş bir coğrafyaya adını duyurmuş, yaşadığı dönemde Şia'nın lideri olarak addedilmiştir. Geniş bir coğrafyada etkili olduğu anlaşılan Şeyh Müfid, diğer mezheplere karşı Şii inanç ve fikirleri savunmuş, imâmet doktrini başta olmak üzere birçok konuyu akılla izah etmiş, İmâmiyye'nin sistemli bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. İmâmî kelâmın birçok doktrinel konusuna cevap arayan Müfid, ahbârın yanında aklı/nazarı da delil olarak kullanmış, bunu yaparken Mu'tezilî sistemi esas almıştır. Yaşadığı Bağdat coğrafyası ve kendilerinden ders almış olduğu hocaları, bu etkileşimin ana sebeplerindendir.

Şeyh Müfid'in yaşamış olduğu dönem, siyasi şartlar açısından Şii-usûlî düşüncenin ana hatlarıyla ortaya çıkıp geliştiği bir dönemdir. Müfid, bu şartları iyi değerlendirerek akla dayalı bir Şii kelâmı inşa

etmeye çalışmıştır. Bu dönemde Büveyhiler ile Fâtımiler başta olmak üzere farklı bölgelerde bazı Şii emirlikler zuhur etmiş ve bu dönem Şii asrı/yüzyılı olarak nitelendirilmiştir. Özellikle Bağdat'a hâkim olan Büveyhiler ile birlikte Şii-İmâmîyye ekolüne mensup âlimler, siyasi gücün desteğini alarak entelektüel bir çabanın içerisine girmişler, bazı konularda Mu'tezile mezhebiyle etkileşim halinde olmuşlar; böylelikle mezhebin, ahbârilikten usûlîliğe evrilmesine vesile olmuşlardır. Büveyhiler nezdinde büyük bir itibara sahip olan Şeyh Müfid, Aşûre Matemi ve Gadîr-i Hum Bayramı'na iştirak etmenin önemine eserlerinde değinmiş ve bu uygulamaları teşvik etmiştir. İmâmîyye'yi diğer Şii fırkalardan ayırt edecek esasları ortaya koyan Müfid, Şii ulemâ tarafından "beşinci asrın müceddidi" olarak kabul edilmiştir. O, Peygamberler gibi, imamların da yanılabilirliği şeklindeki anlayışa karşı çıkmış, peygamberlerin ve imamların asla yanılmadıklarını, hata etmediklerini dile getirmiştir. İmamlara olan bağlılığı sebebiyle kendisinin, gaybet-i kübrâdan sonra Mehdi'yi gördüğü, kendisini övmek üzere gâib imamın da hakkında tevkî' (yazılı açıklama) yayınladığı kabul edilmektedir. Bu da Şeyh Müfid'in, Şiiler tarafından itibar görmesinin ve şöhret kazanmasının yollarından biri olarak kabul edilmektedir.

1.2. Eserleri

İmâmî öğretiyeye akli dâhil ederek Usûlî geleneği başlatan ve İmâmîyye'nin temel prensiplerini düzenleyen Şeyh Müfid, farklı hacimlerde birçok eser kaleme almıştır. Telif etmiş olduğu eserlerinin sayısının iki yüz civarında olduğu belirtilmiştir. Telifatının çokluğundan dolayı Şeyh Müfid'e "sâhibü't-tesânîf", "kesîrû't-tesânîf" gibi unvanlar verilmiştir. Eserlerinin muhtevasına bakıldığında genel anlamda bu eserlerin; masum imamlar ve söylemleri, Kur'an'ın yorumu, temel Şii akidelerin izahı, Şii ulemâ da dahil olmak üzere muhalif kimselerin görüş ve inançlarına karşı ortaya konulan polemik ve tartışmalar, Şii fıkıh anlayışı gibi konuları hâvi olduğu görülür.⁷ Şeyh Müfid'in eserlerinden bazıları şunlardır:⁸ *Evâilü'l-makâlât fi'l-mezâhibi'l-muhtârât*, *el-Emâlî (el-Mecâlis)*, *el-Fuşûlü'l-aşere fi'l-ğaybe*, *Taşîhu'l-itikâd*, *Kitâbü'l-irşâd fî ma'rîfeti hüceccillâh 'ale'l-ibâd*, *Kitâbü'l-cemel*, *el-Muḫni'a*, *et-Tezkire bî usûli'l-fıḫ*, *en-*

⁷ Bulut, "Şeyh Müfid Hayatı ve Görüşleri", 168; İlhan, "Müfid, Şeyh", 31/502-503.

⁸ Müfid'in eserlerinin önemli bir kısmı, ölümünün bininci yılı (1413) münasebetiyle Beyrut'ta bir silsile halinde neşredilmiştir. Bk. Şeyh Müfid, *Silsilet-ü müellefâti's-Şeyh el-Müfid*, (Beyrut: Dârü'l-Müfid, 1993/1414).

Nüketü'l-i'tikâdiyye, Kitâbü'l-ifsâh fi'l-imâme ve bu makalede ele aldığımız “*İmânu Ebî Tâlib*” adlı çalışmalarını saymamız mümkündür.

2. Ebû Tâlib'in Hayatı ve Kişiliği

2.1. Hayatı

Asıl adı “Abdümenâf”, künyesi ise “Ebû Tâlib”dir.⁹ Tam adı Ebû Tâlib Abdümenâf b. Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kureyşî el-Hâşimî (öl. 619 m.) olan Ebû Tâlib, İslâmiyet'ten önce 535 yılında Mekke'de doğdu.¹⁰ Hz. Peygamber'den yaklaşık 35 yaş büyük olduğu belirtilen Ebû Tâlib'in annesi Fâtıma bint. Amr b. Âiz el-Mahzûmiyye'dir. Ebû Tâlib, Hz. Peygamber'in babası Abdullah ile amcası Zübeyr'in öz kardeşidir. O, “Seyyidü'l-Batha”, “Şeyh-u Kureyş”, “Reis-ü Mekke”, “eş-Şeyh” gibi lakaplara sahiptir.¹¹

Ebû Tâlib, amcasının kızı Fatıma bint. Esed b. Hâşim ile evlenmiştir. Fatıma bint. Esed, Mekke döneminde erken bir zamanda Müslüman olmuş, Medine'ye oğlu Ali ve Hz. Peygamber'in kızı Fatıma ile birlikte hicret etmiş, hicretin dördüncü senesinde burada vefat etmiştir. Fatıma bint. Esed, kocası Ebû Tâlib ile amca çocukları olup karı-koca Hâşimî olan ilk aile idiler. Resûl-i Ekrem, Ebû Tâlib tarafından himaye edilince onun, “annemden sonra annem” dediği Fatıma, sekiz yaşından itibaren ona annelik yapmış ve çocuklarıyla beraber onu büyütmüştür. Onun ölümüne üzülen Hz. Peygamber, sırtındaki gömleği çıkarıp ona kefen yapmış, cenaze namazını kıldırmış, onun için dua etmiş ve cenazesinin üzerine yetmiş tekbir almış hatta kabrinin kazılmasıyla da bizzat ilgilenmiştir.¹²

Ebû Tâlib'in, amcasının kızı Fatıma bint. Esed ile evliliğinden Tâlib, Akıl, Ca'fer ve Ali adında dört oğlu ile Ümmü Hânî ve Cümâne adında iki kızı dünyaya gelmiştir. Bir dönem geçim sıkıntısı çeken Ebû Tâlib'e yardımcı olmak üzere henüz küçük yaşta olan Ali'yi Hz. Muhammed, Ca'fer'i de Abbas himayesine almış, besleyip büyütmüştür.¹³

Hz. Peygamber ile Ebû Tâlib arasındaki irtibatı daha iyi anlayabilmek için meseleyi Hz. Peygamberin çocukluk dönemine kadar geri götürmek gerekir... Mekke'nin ileri gelenlerinden olan,

⁹ Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 33.

¹⁰ Ömer Ünal, “Ebû Tâlib: Hayatı ve Edebî Kişiliği”, *EKEV Akademi Dergisi* 7/17, (Güz 2003), 114.

¹¹ Fıglah, “Ebû Tâlib”, 10/237; Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 33.

¹² Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 34.

¹³ Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 35.

şanı, şerefi, fikirleriyle kabul gören, sikâye ve rifâde görevlerini üstlenen Abdülmuttalib, torunu Muhammed'i, annesinin vefatından sonra himayesi altına almış, onu sekiz yaşına kadar yanında bulundurmış ve yetiştirmiştir. Torununa büyük ilgi, alaka ve sevgi ile yaklaşmıştır. Büyük bir muhabbet beslediği torununu kendisinden sonra kime emanet edeceği konusu onun için önem arz ediyordu. Neticede Abdülmuttalib, ölmeden önce torunu Muhammed'i, oğlu Ebû Tâlib'e emanet etmiş, onun tüm ihtiyaçlarını gidermesini, ona amcalık, babalık yapmasını, onu koruyup kollamasını Ebû Tâlib'e vasiyet etmişti.

O dönemde Kureyş kabilesi içinde etkili bir konuma sahip olan Ebû Tâlib, pek fazla imkâna sahip olmamakla birlikte, daha sonra peygamber olarak gönderilecek Hz. Muhammed gibi bir şahsiyetin himayesini, Kâbe hizmetlerinden olan hacılara su (es-Sikâye) ve yiyecek (er-Rifâde) temini gibi ulvî görevleri babasından devralmıştı.¹⁴ Malî durumu bozulduğu ve fakir düştüğü için bu görevleri Abbas b. Abdülmuttalib'e devretmişti.

Ebû Tâlib, yeğeni Muhammed'e karşı büyük bir muhabbet beslemekte ve onu korumaya son derece özen göstermekteydi. Geçimini ticaretle sürdüren Ebû Tâlib, seyahatlerinde bile onu yanından ayırmıyordu. Nitekim onu himayesine aldığı ilk yıllarda bir kabileyle birlikte ticaret amacıyla Suriye'ye gitmeye karar verdiği zaman, ısrarlı talebi üzerine yeğenini de yanında götürmüştü. Burada Râhib Bahîrâ, -müşahede ettiği bazı hadiselerden dolayı- yeğeninin İncil'de vaad edilen kurtarıcı olduğunu Ebû Tâlib'e haber vermiş, bunun üzerine o da Şam'a gitmekten vazgeçip Mekke'ye dönmüştü.¹⁵ Sırf yeğeninin güvenliği için daha büyük bir kazançtan fedakârlık yapmaktan çekinmemişti.

İslâm tarihinde Ebû Tâlib'i önemli kılan, Müslümanlar nezdinde büyük bir anlama sahip olmasına vesile olan dönem, bi'setten sonraki dönemdir. Bi'setten sonra Ebû Tâlib, Hz. Muhammed'in peygamberliğini açıkça kabul etmese de onu koruma gayretine devam etmiş, müşriklere karşı yeğenini himaye etmiş, onların saldırılarına karşı savunmuş ve korumuştur. Onu müşriklere teslim etmemiş, boykot yıllarında yeğeni ile beraber diğer Müslümanları kendi mahallesinde -Şi'bü Ebî Tâlib'de- koruma altına almıştır. Muhasara yıllarının ağır hayat şartları ve yaşlılığı Ebû Tâlib'i

¹⁴ Ünal, "Ebû Tâlib: Hayatı ve Edebî Kişiliği", 114.

¹⁵ Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 42-45. Ayrıca bkz. Fırlalı, "Ebû Tâlib", 10/237. Geniş bilgi için bk., Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 54-58; Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 1/123-147.

fazlasıyla yıpratmıştı. Onun tam olarak ne zaman öldüğü bilinmemekle birlikte, muhasaranın sona ermesinden bir müddet sonra Hz. Hatice ile aynı yıl içinde vefat ettiği kesindir. Allah elçisi üzüntü ve sıkıntısından evinde inzivaya çekilip çok zaman dışarı çıkmadığı için o seneye “Hüzün Yılı” denildiği tarih ve siyer kaynaklarında kaydedilmiştir.¹⁶

2.2. Kişiliği

Ebû Tâlib, Mekke'nin saygın kişilerindendi. Babası Abdülmuttalib'in vefatından sonra Kâbe hizmetlerinden olan sikâye ve rifâde gibi ulvî görevler ona devredilmiştir. O, Kureyş'in önde gelenlerinden olup sözü dinlenen, toplumda ağırlığı bulunan bir şahsiyetti. Aynı zamanda iyi bir hatip ve şairdi. Mekke toplumunun vazgeçilmezlerinden olan şiir, en etkili propaganda aracı idi. Bu sayede şairler; kabilelerini över, rakiplerini yerer, toplumda üstünlük sağlardı. Ebû Tâlib de bu toplumun şairlerinden biriydi.

Edebî kişiliği ve şiirleriyle tanınan ve bir Divân'a sahip olan Ebû Tâlib, Hz. Peygamber'i Kureyşliler'e karşı korumak maksadıyla “Lâmiyye” kasidesini inşad etmiştir. Arap edebiyatında “Lâmiyye-i Ebî Tâlib” olarak bilinen bu kasideye yazıldığı yer ya da konusu açısından “Kasîde-i Şi'biyye” de denmiştir. Bunun yanında Mîmiyye kasidesi ve başka kasidelerle Ebû Tâlib, Allah'a ve kutsal mekânlara sığınmanın yanında, yer yer Kureyş'ten özellikle de kendi yakınlarından, Hz. Muhammed'i korumalarını ve ona yardımda bulunmalarını talep etmiştir. Ayrıca o, şiirlerinde zaman zaman yeğenine övgüler yağdırmış, canı pahasına da olsa onu muhaliflerine karşı koruyacağını ve destekleyeceğini açıkça belirtmiştir.

3. Ebû Tâlib'in Dinî Konumu

3.1. Tartışmanın Siyasî Arka Planı

Hz. Peygamber'in vefatının ardından İslâm toplumunda birçok konuda ihtilaflar tebellür etmeye başlamıştı.¹⁷ Bu ihtilaflardan biri ve

¹⁶ Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 80-81.

¹⁷ Bu ihtilaflar hakkında geniş bilgi için bk. Ebû'l-Hasan el-Eş'ari, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfû'l-muşallîn*, thk. Ahmed Câd, (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1430/2009), 8-11; Abdulkâhir el-Bağdâdî, *el-Farq beyne'l-fırak*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1434/2013), 12-20; Ebû'l-Feth eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal*, thk. Kısra Sâlih el-Alî, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâleti en-Nâşirûn, 1436/2015), 43-56. Ya'kub b. Abdüllatif, *İslam Mezhepleri ve Kelamı*, Haz. Halil İbrahim Bulut, Nurettin Gemici, Ramazan Tarık. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019, 95-111.

de en önemlisini, İslâm toplumunun dinî ve siyasî liderliğini kimin yapacağı hususu teşkil etmekteydi. İslâm tarihinde imâmet/hilâfet meselesi olarak yerini alan bu konu, Müslümanlar arasında birçok çekişme ve ayrılığa sebep olmuş,¹⁸ siyasî bir mesele, itikadî alana evrilmiş ve Hz. Ali taraftarı olduğunu belirten guruh tarafından ileri sürülen nas ve tayin fikrinin kabulüyle beraber iman esaslarından biri olarak kabul görmüştür.¹⁹

Hz. Peygamber'in vefatıyla başlayan, Sıffin Savaşıyla doruk noktasına ulaşan imâmet/hilâfet tartışmaları, Emevîler ve Abbâsîler döneminde Alioğulları'nın mücadelesiyle tarihteki yerini korumuştur.²⁰ Özellikle Emevîler Dönemi'nde tarihî Emevî-Hâşimî çekişmesinin bir sonucu olarak Hz. Ali ve taraftarları kötülenmiş, toplum tarafından dışlanmış, gözden düşürülmeye çalışılmış, halk arasında Hz. Ali'ye duyulan sevgi ve bağlılığın izleri silinmeye çalışılmış, bazı beldelerin valiliğine Hz. Ali karşıtlığıyla bilinen kimseler getirilmiş, hutbelerde Hz. Ali'ye lanet edilmiş ve Ali-Fatıma evladı aleyhtarlığı yapılmıştır. Bu süreçte halk nezdinde Hz. Ali'nin itibarını zedelemek için bazı rivayetler uydurulmuş ve tedavüle sokulmuştur. Aynı dönemde Ebû Tâlib'in küfür üzere öldüğü dillendirilmiş ve bu meyanda hadis olarak bazı haberler nakledilmiştir.²¹ Ali ve evladına, daha genel anlamda da Ehl-i beyt taraftarlarına reva görülen bu zulüm Hz. Ali ve soyunu, imâmete daha layık gören kişi ve zümrelerde tepkilere sebebiyet vermiş ve bazı isyanlar süreç içinde zuhur etmiştir. Bu doğrultuda Emevî idaresine karşı; Huçr b. Adî, Muhtâr es-Sekafî, Mugîre b. Saîd, Ebû Mansûr el-İclî, Abdullah b. Muâviye gibi kimseler tarafından Şii tandanslı isyan girişimlerinde bulunulmuştur.²²

Emevî-Hâşimî çekişmesi sürecinde Hz. Ali'yi kötüleme ve halk nezdinde önemsizleştirme vasıtası olarak Ebû Tâlib'in imanî konusunun ileri sürüldüğü anlaşılmaktadır. Emevîler, iktidarı

¹⁸ Geniş bilgi için bk. Mustafa Öz & Avni İlhan, "İmâmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/201-203.

¹⁹ Konu hakkında geniş bilgi için bk. Hasan Onat, "Şii İmâmet Nazariyesi (Kuleynî, Kummî ve Tûsî'nin Görüşleri Çerçevesinde)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 32, (1992), 89-110; Avni İlhan, "İmâmet Nazariyesinde Seçim ve Nass Münakaşası", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, (1983), 137-148; Metin Bozan, *İmâmiyye Şiasî'nin Oluşumu-Masum Oniki İmam İnancının Ortaya Çıkışı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-İSAM, 2018), 155-177.

²⁰ Bk. Öz, Mustafa & İlhan, Avni, "İmâmet", 22/201-202.

²¹ Bk. Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 218-227. Hasan Onat, *Emevîler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019), 28.

²² Onat, *Emevîler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, 50-130.

ellerinde tutmuş olmanın avantajını kullanarak Hz. Ali ve taraftarlarını kötölemenin bir aracı mesabesinde olan, siyaseten tarihi rakipleri olan ve Hâşimîler'in lideri konumunda olan Ebû Tâlib'i ve onun iman meselesini tartışma konusu yaparak kendi taraftarlarını konsolide etmeye çalışmışlardır.²³ Bu bağlamda Hz. Peygamber'in yetiştirilmesi, ticarî hayata atılması, evliliği ve nübüvvet davası gibi birçok hususta onun en büyük destekçisi, hâmisî olan ve İslâm tarihinde önemli şahsiyetlerden biri olan Ebû Tâlib, tarihte ortaya çıkan birçok siyasî olayın ve mezhepleşmenin neticesinde Şii-Sünnî polemiginde imanî açıdan tartışma konusu haline gelmiştir. Onun, Ehl-i Beyt soyunu devam ettiren Hz. Ali'nin babası olması, bu tartışmalar doğrultusunda hakkında farklı kanaatlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ebû Tâlib, bir taraftan Emevîler'in siyasî emelleri doğrultusunda kâfir olarak nitelendirilmiş; diğer taraftan imamların nas ve tayin yoluyla nebevî bir statüye sahip olduklarını iddia eden Şiiler tarafından, Hz. Ali'ye ve imâmet doktrinine hâlel gelmemesi için iman üzere öldüğü ısrarla savunulmuştur.²⁴

Tarihi bir şahsiyet olan Ebû Tâlib'in dinî konumu meselesi, tarihi açıdan değil, siyasî açıdan ele alınmıştır. Siyasî tartışmaların ve ihtilafların önemli bir meselesi haline gelen Ebû Tâlib'in iman konusu, başta Şii müellifler olmak üzere, birçok âlimin dikkatini celbetmiş, bu konu hakkında müstakil kitap ve risâleler kaleme alınmıştır. Konuya dair daha çok Şii geleneğe mensup olan âlimler tarafından kaleme alınan eserler, konunun siyasî boyutunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu konu, Sünnî âlimler tarafından müstakil olarak yeterince çalışılmamış, konuya daha çok Ebveyn-i Resûl risaleleri içerisinde yer verilmiştir.²⁵ Bu konu hakkında müstakil olarak kaleme alınan ilk eser, Şii-İmâmî geleneğin önemli âlimlerinden biri olan Şeyh Müfid'in *İmânu Ebî Tâlib* adlı eseridir.²⁶

3.2. Şeyh Müfid'in Ebû Tâlib'in Dinî Konumuna Dair Görüşleri

²³ Bk. Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 7-13.

²⁴ Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 8.

²⁵ Geniş bilgi için bk. Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 9-13; ayrıca bk. Halil İbrahim Bulut, "Osmanlı Müelliflerinden Maraşlı Saçaklızade ve Ebeveyn-i Resul Konusundaki Görüşleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, haz. Said Öztürk vd. (Kahramanmaraş, 2005), 1/69-79.

²⁶ Bulut, *Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*, 13.

Şii-İmâmî geleneğin önemli âlimlerinden biri olan ve Şii düşünceye akli dâhil ederek rasyonel anlayışın Şiilik'te yer almasını sağlayan Şeyh Müfid'in, siyasî çekişmeler neticesinde tartışılmaya başlanan Ebû Tâlib'in dinî konumu hususunda *Îmânu Ebî Tâlib* adıyla bir eser kaleme aldığını yukarıda ifade etmiştik. Bu eserin sahada kaleme alınan ilk eser olduğu bilinmektedir. Bu eserinde Müfid'in, nakli delillerin yanı sıra akli ve edebî deliller de kullandığı görülmektedir. Nitekim risâlesine besmele, hamdele ve salvele ile başlayan Şeyh Müfid, Ebû Tâlib'in söz ve fiillerini göz önünde bulundurarak onun iman hakkında bazı deliller ileri süreceğini beyan etmektedir.²⁷ O, Ebû Tâlib'in mümin olduğuna kesin bir şekilde inanmış, bunun aksini iddia etmenin ancak inatla mümkün olacağını ifade etmiştir. Diğer eserlerinde de Ebû Tâlib'in iman konusuna değinen Müfid, ilk defa konu hakkında müstakil bir eser telif ederek Ebû Tâlib'in dinî konumuna ne denli ehemmiyet verdiğini göstermiştir. Ebû Tâlib'in iman ettiği ön kabulüyle risâlesine giriş yapan Şeyh Müfid, bu iddiasını desteklemek üzere birtakım veriler ortaya koymuş ve bu verilerin doğrultusunda akli çıkarımlarda bulunarak iddiasını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Müfid, Ebû Tâlib'in şiirleri, konuyla alakalı bazı rivayetler ve bazı tarihi hadiselerle görüşünü ispata çalışmıştır.

3.2.1. Şiirlerle İstîşâd

Ebû Tâlib, şiirleriyle tanınan ve kendisine ait müstakil bir *Divan*'ı olan önemli şairlerden biridir.²⁸ Söz konusu *Divan*'ında pek çok şiiri olmakla birlikte birlikte *Lâmîyye-i Ebî Tâlib* veya *Kasîde-i Şi'biyye* olarak bilinen kasidesi ile *Kasîde-i Mîmiyye*'si daha fazla meşhur olmuştur. Şeyh Müfid, Ebû Tâlib'in *Divan*'ından ve daha özel anlamda bu iki kasidesinden hareketle onun iman ehli bir kimse olduğuna ispata çalışmıştır. Zira bu kasidelerde dile getirilen bazı beyitler, hiç şüphesiz şairinin mümin olduğuna dair güçlü izler taşımaktadır. *Divan*'ın ve söz konusu kasidelerin vusukiyeti ve Sünnî dünyada yeterince yaygınlık kazanmamış olması ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte Müfid'in Ebû Tâlib'in iman konusunda delil olarak getirdiği bazı beyitler şunlardır:

لَعْمُرِي لَقَدْ أَلْفْتُ وَجْدًا بِأَحْمَدَ / وَ إِخْوَتَهُ دَأْبَ الْمُجَبِّ الْمَوَاصِلِ

Ömrüme yeminle söylüyorum. Ahmed'i ve kardeşlerini devamlı seven her insan gibi vecd içinde sevdim.

²⁷ Şeyh Müfid, *Îmânu Ebî Tâlib*, 17.

²⁸ Ebû Tâlib'in divanı için bk. Ali b. Ebî Talib, Ebü'l-Hasan Ebû Turab (ö.40/661), *Divânu Ebî Tâlib ammü'n-nebi*, (nşr. Muhammed Altuncu), Beyrut 1994. (Esere bundan sonra yapılacak atıflarda "*Divân*" kısaltması kullanılacaktır.)

حَدَّبْتُ بِنَفْسِي دُونَهُ وَ حَمَيْتُهُ / وَ دَافَعْتُ عَنْهُ بِالذُّرَى وَ الْكَلَالِ

Onun önünde kendimi kambur ettim ve onu korudum. Göğüs kemiklerimle siper yaparak onu müdafaa ettim.

فَلَا زَالَ فِي الدُّنْيَا جَمَالًا لِأَهْلِهَا / وَ زَيْنًا لِمَنْ وَ لَاءَهُ رَبُّ الْمَشَائِلِ

Hala dünyada, layık olanlar için bir güzellik mevcuttur. Problemlerin (gidericisi) Rabbin görevlendirdiği kişi için bir süs vardır.

خَلِيمٌ رَشِيدٌ عَادِلٌ غَيْرُ طَائِشٍ / يُؤَالِي إِلَهًا لَيْسَ عَنْهُ بِغَافِلٍ

Yumuşak huyludur, olgundur, adaletlidir, isabetsiz değildir. O öyle bir İlah'ın dostudur ki, O ondan gafil değildir.

فَأَيَّدَهُ رَبُّ الْعِبَادِ بِنَصْرِهِ / وَ أَظْهَرَ دِينًا حَقُّهُ غَيْرُ نَاصِلٍ

Kulların sahibi onu yardımıyla destekledi ve öyle bir din ortaya koydu ki onun gerçekliği kaybolmayacaktır.”²⁹

Bu beyitleri serdettikten sonra Şeyh Müfid, şiirde geçen övgü ifadelerini hakkıyla düşünen bir kimsenin “Ebû Tâlib’in Allah Elçisine dost olduğunu, onun nübüvvetini kabul ettiğini, getirmiş olduğu şeyleri tasdik ettiğini” rahatlıkla anlayacağını dile getirmiştir.³⁰ Şeyh Müfid’e göre “Muhammed, hak peygamberdir.” sözü ile “Kulların sahibi, onu yardımıyla destekledi ve öyle bir din ortaya koydu ki onun gerçekliği kaybolmayacaktır.” sözü arasında hiçbir fark yoktur ve bu beyitte tevhidin, sarıh bir şekilde hak olduğu, Hz. Peygamber’in nübüvvetinin gerçek olduğu ikrar edilmiştir.³¹ Ayrıca Müfid “Yumuşak huyludur, olgundur, adaletlidir, isabetsiz değildir. O öyle bir İlah'ın dostudur ki, O ondan gafil değildir.” beytinin, Hz. Peygamber’in kesinlikle yalancı biri olmadığını ikrarı mesabesinde olduğunu vurgulamaktadır.³²

Şiirlerle istişhâda devam eden Müfid, aşağıdaki beyitlerde Ebû Tâlib’in tasdik lafızlarının en özelini kullandığını ve bunlarla Hz. Peygamber’in nübüvvetini onayladığını vurgulamıştır:

لَقَدْ عَلِمُوا أَنَّ ابْنَنَا لَا مُكَدِّبَ / لَدِينِنَا وَلَا يُعْنِي بِقَوْلِ الْأَبَاطِلِ

²⁹ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 18-19; Ali b. Ebî Tâlib, *Divân*, 72-73.

³⁰ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 19.

³¹ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 19.

³² Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 19.

Onlar da biliyorlar ki bizim çocuğumuz, yanımızda yalanlanan biri değil. Boş sözlere de bakılmamalı.

وَ أْبْيَضَ يُسْتَسْقَى الْعَمَامُ بِوَجْهِهِ / ثِمَالُ الْيَتَامَى عِصْمَةٌ لِأَزَامِلِ

Çok az beyaz (lider) vardır onun gibi. Onun yüzü suyu hürmetine buluttan su istenir. O yetimlerin elinden tutar, dulların ise sığınağıdır.

يُلَوِّذُ بِهِ الْهَلَاكُ مِنْ آلِ هَاشِمٍ / فَهُمْ عِنْدَهُ فِي نِعْمَةٍ وَ فَوَاضِلِ

Haşim ailesinden helak olacaklar ona sığınır. Onlar onun yanında nimet ve iyilikler içindedirler.

أَدْبَيْتُمْ وَ بَيْتَ اللَّهِ تُبْزَى مُحَمَّدًا / وَ لَمَّا نَطَاعِينَ دُونَهُ وَ نُنَاصِلِ

Allah'ın evine yemin olsun ki Muhammet'le olursak yenileceğimizi düşünmekte yanıldınız. Henüz biz onun uğrunda mızrak ve ok kullanmadık.³³

Bu beyitleri davasına delil olarak gösteren Müfid, insaf sahibi bir kimsenin Ebû Tâlib'in samimiyetini, Resûlullah'a olan bağlılığını, başarıya ulaşması için sarf etmiş olduğu gayretini, Allah Elçisinin nübüvvetine olan şahitliğini ve onu tasdikini açık bir şekilde göreceğini belirtmiştir.³⁴

Şeyh Müfid, *Kasîde-i Mîmiyye*'deki bazı beyitleri de Ebû Tâlib'in imanı konusuna delil göstermiştir. Bu bağlamda söz konusu kasidede yer alan bazı beyitler şöyledir:

أترجون أن نسخر بقتل محمد/ ولم تختضب سمر العوالي من الدم

Sizler, Muhammed'in katledilmesine razı olmamızı temenni ediyorsunuz. Mızrakların uçları kana bulanmadıkça (bu isteğiniz asla gerçekleşmeyecektir.)³⁵

Şeyh Müfid'e göre bu beyitler, Hz. Peygamber'in başarıya ulaşabilmesi için Ebû Tâlib'in kendi kavmiyle savaşmayı göze aldığına, Resûlullah'ın nübüvvetini açık bir şekilde beyan ettiğine, Allah'tan getirmiş olduğu hususları da ikrar ettiğine delalet etmektedir.³⁶ Yine Müfid'e göre aşağıdaki beyit de Ebû Tâlib'in imanını açıkça göstermektedir:

³³ Şeyh Müfid, *Îmânu Ebî Tâlib*, 21; Ali b. Ebi Tâlib, *Dîvân*, 66-67.

³⁴ Şeyh Müfid, *Îmânu Ebî Tâlib*, 22.

³⁵ Şeyh Müfid, *Îmânu Ebî Tâlib*, 29.

³⁶ Şeyh Müfid, *Îmânu Ebî Tâlib*, 30.

وقالوا لأحمد أنت امرأ/ خلوفا الحديث ضعيف النسب“

Onlar, “Sen sözünde karışıklık olan ve nesebi zayıf olan kimsesin”, dediler.

ألا إن احمد قد جاءهم/ بحق ولم يأتهم بالكذب

*Dikkat edin! Şüphesiz ki Ahmed, onlara hakikati getirmiştir, onlara asla yalan söylememiştir.*³⁷

Bu ifadeler Ebû Tâlib’in, hakikati getirdiği hususunda Allah Elçisine şahitlik ettiğini ve Hz. Peygamber’in asla yalan konuşmadığını dile getirmektedir. Müfîd’e göre bu cümleler Ebû Tâlib’in iman sahibi olduğuna dair kesin ve kat’i delillerdir. Bunlara ilaveten Müfîd, Ebû Tâlib’in, şu beyitlerle, imanını içinde gizlemediğine, İslâm davasına aktif bir şekilde destek verdiğine işaret ederek, Müslümanları Resûlullah’a ittiba hususunda sabra davet ve teşvik ettiğini bildirmiştir. Müfîd’e göre bu da onun, nübüvveti açık bir şekilde ikrar ettiğini göstermektedir.³⁸

فصبرا أبا يعلى على دين أحمد/ وكن مظهرا للدين ووقت صابرا“

Ey Ebu Ya‘la! Ahmed’in dinine sabırlı ol. Bu dine destekçi ol ve sabırla başarılı ol.

نبي أتى بالدين من عند ربه/ بصدق وحق لا تكن حمز كافرا

O, Rabbi katından doğrulukla ve hak olarak dini getiren bir nebidir. Ey Hamza sen bunu inkârcı olma.

فقد سرنى إذ قلت لبيك مؤمنا/ فكن لرسول الله في الدين ناصرا

*İnanarak sana geldim demen beni sevindirmiştir. Öyle ise dini hususunda Allah elçisine yardımcı ol.*³⁹

Ebû Tâlib, şiirlerinde Mekke’nin yöneticisi ve Hâşimoğulları’nın lideri olarak evlatlarına, kardeşlerine ve bütün Hâşimîlere Hz. Peygamber’e yardım etmelerini emretmiştir. Ayrıca Habeşistan’a hicret eden Müslümanlara yardımcı olması için Habeş kralı Necâşi’ye (öl. 9/630) mektup yazıp ricada bulunmuştur. Ebû Tâlib’in yeğeni Hz. Peygamber’in yanı sıra bütün Müslümanlar için kaygılanması, zarar görmemeleri için girişimde bulunması Şeyh Müfîd tarafından samimiyetinin ve gerçek bir mümin olduğunun delili olarak gösterilmiştir.⁴⁰

³⁷ Şeyh Müfîd, *İmânu Ebî Tâlib*, 31; Ali b. Ebi Tâlib, *Dîwân*, 17.

³⁸ Şeyh Müfîd, *İmânu Ebî Tâlib*, 34.

³⁹ Şeyh Müfîd, *İmânu Ebî Tâlib*, 34; Ali b. Ebi Tâlib, *Dîwân*, 43.

⁴⁰ Şeyh Müfîd *İmânu Ebî Tâlib*, 37-39.

Yine Şeyh Müfid'e göre şu beyitler, Ebû Tâlib'in tevhid inancına sahip olduğunu, Allah'a hiçbir şerik tanımadığını açıkça ortaya koymaktadır:

ملك الناس ليس له شريك/ هو الوهاب والمبدي المعيد

O, insanların melikidir. Onun bir şeriki yoktur. O, Vehhab, Mubdî ve Muîd'dir.

ومن فوق السماء له ملاك/ ومن تحت السماء له عبيد

*Meliklik hakkı semanın üzerinde olan kimseye aittir. Semanın altında olanlar ise onun kullarıdır.*⁴¹

Şeyh Müfid, Ebû Tâlib'in iman ettiğini beyan sadedinde onun şiirlerinden bu minval üzere istişhâdda bulunmuştur.⁴² Müfid'in verdiği bilgilere göre iyi bir şair ve edip olan Ebû Tâlib, şiirlerinde; Hz. Peygamber'in faziletinden, ona olan sevgi ve bağlılığından, onun hak davasından, bu davası doğrultusunda kendisine yapmış olduğu yardımlardan, Allah'ın varlığından ve birliğinden bahsetmiştir. Bu da onun bir muvahhid ve mümin olduğunun en büyük delillerindendir.

3.2.2. Bazı Hadiseleri Delil Göstermesi

Şeyh Müfid, Ebû Tâlib'in imanına dair onun şiirleri yanında, bazı rivayetleri de delil olarak kullanmıştır. Nitekim Müfid, Mekkeli müşriklerden bazılarının Hz. Peygamber'e fiili şiddette buldukları bir sırada Ebû Tâlib'in yeğenine sahip çıkıp olayın faillerine tepki göstermesini onun imanına dair nakli delillerden biri olarak göstermiştir. Mütevâtir olduğunu bildirdiği bu rivayete göre Kureyş'ten bazı kimseler, namazda rükûda iken Hz. Peygamber'in sırtına deve işkembesi atmışlardı. Bu durum Ebû Tâlib'e ulaştınca -yanında kölesi olduğu halde- kızgın bir şekilde çıkıp gelmiş ve orada bulunanlara tepki göstererek işkembeyi Hz. Peygamber'in sırtından kaldırıp onu temizlemelerini emretmişti. Sonrasında Resûlullah'la beraber kavminin karşısına çıkan Ebû Tâlib, bunu yapanlara aynı muameleyi uygulayacaklarına dair Allah'a yemin etmiş ve söz konusu kimseleri ağır bir şekilde eleştirmişti.⁴³

Müfid, hadiseyi bu şekilde anlattıktan sonra bu hadiseyi Ebû Tâlib'in bulunduğu toplumdaki konumunun yüceliğine, ona gösterilen itaatın değerine, Allah ve Resûl'ü için öfkelenmesine, Resûlullah'ı ve onun getirmiş olduğu dini himaye ettiğine, Resûlullah'ın hayatı söz konusu olduğunda asla takıyye

⁴¹ Şeyh Müfid, *Îmânu Ebî Tâlib*, 40; Ali b. Ebi Tâlib, *Divân*, 37.

⁴² Şeyh Müfid, *Îmânu Ebî Tâlib*, 29-35.

⁴³ Şeyh Müfid, *Îmânu Ebî Tâlib*, 22-23.

yapmadığına, muvaffak olması için Resûlullah'a yardımda bulunduğuna delil getirmiştir. Müfid'e göre Ebû Tâlib'in sahip olduğu ve tartışmasız bir şekilde icra ettiği bu pozisyona ondan önce hiçbir kimse ulaşamadığı gibi ondan sonra da hiçbir kimse ulaşamayacaktır.⁴⁴ Buradan hareketle Müfid, Hz. Peygamber'in himaye edilmesi ve düşmanlarına karşı korunması hususunda Ebû Tâlib'in bu eşsiz konumunu, onun gerçek bir mümin olduğuna delil göstermiştir.

Şeyh Müfid, siyer âlimlerinin üzerinde ittifak ettiklerini belirttiği şu hadiseye de eserinde yer vermektedir: "Ebû Tâlib, İsrâ gecesi Hz. Peygamber'i kaybetti. Bunun üzerine oğlunu ve kölelerini toplayarak hepsine birer tane hançer verdi. Onlara sabah erkenden Kâbe'ye girmelerini, Kâbe'de bulunan Kureyş'in büyüklerinin yanlarına sokulmalarını, şayet Hz. Peygamber'den bir haber alınmaz veya kötü bir haber gelirse, Kureyş'in büyüklerine saldırımları için imada bulunacağını bildirdi. Derken güneşin doğuşuyla beraber Hz. Peygamber mescide geldi. Ebû Tâlib, Hz. Peygamber'i görünce çok sevindi ve onu alnından öptü. Ayrıca onu sağ salim bir halde gördüğü için Allah'a hamd etti ve Kâbe'nin avlusunda oturan Kureyş'in büyüklerini işaret ederek şöyle dedi: *"Ey kardeşimin oğlu! Allah'a yemin ederim ki şayet gecikseydin bunların hiçbirini sağ bırakmazdım."* Daha sonra oğluna ve kölelerine de: *"Ellerinizi elbiselerinizin altından çıkarın."* dedi. Bu durumu gören Kureyşliler, bundan rahatsız oldular. Bu olaydan sonra Kureyşliler, Ebû Tâlib'den korktular ve çekindiler."⁴⁵ Olayı bu şekilde anlatan Şeyh Müfid, Ebû Tâlib'in Hz. Peygamber'i himaye etmesinin nübüvvet için hakiki yardım olduğunu ve risâletin edası için Resûlullah'a güç verdiğini bildirmiş, şayet Ebû Tâlib olmasaydı davetin yerine getirilemeyeceğini beyan etmiştir.⁴⁶ Müfid'in bu ifadelerini, "İslamiyet'in başarıya ulaşmasında Allah, Ebû Tâlib'i vesile kılmıştır" şeklinde anlamak mümkündür. Nitekim müellif, risâlet davasının ve İslâm davetinin başarıya ulaşmasını Ebû Tâlib'in varlığına bağlamış; Ebû Tâlib hayatta olduğu dönemde Resûlullah'ın güçlü olduğunu, ezalardan beri olduğunu ve korunduğunu belirterek, vefatıyla birlikte Mekke'nin sıkıntılı bir yere dönüştüğünü, davetin orada yapılamadığını, kavmin Hz. Peygamber'i öldürmeye yeltendiğini dile getirmiştir.⁴⁷

⁴⁴ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 23.

⁴⁵ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 23-24.

⁴⁶ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 24.

⁴⁷ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 24.

Öte yandan Müfid, Ebû Tâlib'in Hz. Peygamber'in hayatındaki yeri ve öneminin, vefatı sonrasında oğlu Hz. Ali tarafından devam ettirildiğine de dikkat çekmiştir. Bu bağlamda o, hicret gecesinde Allah Elçisinin Hz. Ali'yi kendi yerine/yatağına bırakmasını ve birtakım emanetleri ona teslim etmesini delil göstermiş ve böylece Resûlullah'a yardım hususunda onun, babasının yolunu takip ettiğini vurgulamıştır.⁴⁸

Şeyh Müfid, Ebû Tâlib'in imanını açıklar mahiyette başka bir olaydan bahsetmekte ve olayla bağlantılı bir hadis zikretmektedir. "Ebû Tâlib vefat ettiği zaman Hz. Ali, durumu Hz. Peygamber'e haber vermek üzere yanına gitmişti. Allah Elçisi amcasının vefatına çok üzülmüş ve "Ey Ali! Git, babanın yıkanması ve tekfin edilmesiyle ilgilen. Onu yatağının üzerine kaldırdığınızda bana haber ver." diye buyurmuştu. Hz. Ali söylenileni yapmış; cenazeyi hazırladıktan sonra Hz. Peygamber'e haber vermişti. Allah Resulü, ona şefkat gösterip iltifatta bulunmuş, sonra da insanlara yönelerek şöyle demişti: "Allah'a and olsun ki, amcama insanların ve cinlerin şaşacakları bir şekilde şefaate edeceğim."⁴⁹

Olayı ve rivayeti bu şekilde aktaran Şeyh Müfid, bu hadiste, Ebû Tâlib'in imanına iki tane delilin olduğunu belirtmektedir. Ona göre birinci delil; Hz. Ali'nin, o sırada hazır bulunan ve İslâm'a girmemiş olan kardeşleri Akil ve Tâlib'in yerine tekfin, yıkama gibi işlerle Hz. Peygamber tarafından memur kılınmış olmasıdır. Zira Akil ve Tâlib, oradalar. Ancak Ebû Tâlib'in oğulları arasında orada hazır bulunanlardan iman etmiş olan Hz. Ali'nin bu işe, bizzat Hz. Peygamber tarafından memur kılınmış olması, Ebû Tâlib'in de iman ettiğine delalet etmektedir. Çünkü mümin olarak ölen kimsenin bu gibi işleriyle, kendi gibi mümin birinin ilgilenmesi muteberdir. Şayet Ebû Tâlib, Nâsibilerin (Nevâsıb'ın)⁵⁰ iddia ettiği gibi kâfir olarak ölmüş olsaydı, bu işle Akil ve Tâlib'in ilgilenmesi uygun olurdu. Bu

⁴⁸ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 24.

⁴⁹ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 25-26. Ayrıca bk. İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, (Dâru İhyâi'l-kütübi'l-Arabî), 14/76.

⁵⁰ Müfid, Ebû Tâlib'in küfür üzere öldüğünü iddia edenleri tarif etmek için mezhebî saikler ve argümanlar bağlamında "Nâsıbe/nevâsıb" kavramını bilinçli bir şekilde kullanmıştır. Zira bu kavram; Şiiler tarafından, kendilerine muhalif olan ve Hz. Ali ile taraftarlarına düşmanlık besleyen kimseleri ve zümreleri tarif etmek için kullanılmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Mustafa Öz, "Nâsıbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/393-394.

da Müfid'e göre, Ebû Tâlib'in iman üzere vefat ettiğinin delillerinden biridir.⁵¹

Mezkûr rivayetten hareketle Ebû Tâlib'in imanına dair ikinci delil ise şudur: Hz. Peygamber'in, Ebû Tâlib'e hayır duada bulunmuş olması, ona şefaathane edeceğine dair vaatte bulunmuş olması, onun için Allah'a duada, senâda, hamdde bulunmuş olması ve bunun, ehl-i İslâm için kılınan farz namaz olması gibi hususlar onun mümin olduğuna delildir. Şeyh Müfid'e göre şayet Ebû Tâlib, kâfir olarak ölseydi Hz. Peygamber, ölümden sonrası için ona hayır duada bulunmazdı. Bilakis O'nun, bundan uzak durması, dinine karşı işlemiş olduğu kötülüklerden dolayı onu kınaması ve ayıplaması gerekirdi. Nitekim bu konuda Kur'an'da *"Onların arasından ölen birinin namazını sakın kılma, mezarı başında da durma!"*⁵² ve *"İbrâhim'in, babasının başışlanması için yaptığı dua ise sırf ona verdiği bir sözden ötürüydü. Ama onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı."*⁵³ buyrulmuştur. Hz. Peygamber amcası Ebû Tâlib'e dua ettiğine ve şefaathane edeceğine açıkladığına göre bu durum onun mümin olduğuna delildir.⁵⁴

Yine Şeyh Müfid, başka bir hadisi Ebû Tâlib'in iman üzere öldüğüne dair delil getirmiştir. Sika râvîlerin rivayet etiklerini bildirdiği hadise göre Allah Elçisine, amcası Ebû Tâlib hakkında ne düşündüğü ve onun için ne umduğı sorulmuş, Resûlullah (s.a.v.) da onun için Rabbinden her türlü hayrı umduğunu dile getirmiştir. Bu rivayet bağlamında Müfid, *"Şayet Ebû Tâlib iman üzere ölmeseydi, Resûlullah'ın onun için Allah'tan hayır umması caiz olmazdı."* diyerek Ebû Tâlib'in iman üzere öldüğünü belirtmiştir.⁵⁵

Şeyh Müfid'in, erken dönem Müslümanlarının sosyal ve iktisadi konularıyla imanlarını izhar etmeleri şekli arasında irtibat kurduğı, bir bakıma sosyolojik tahliller yaptığı görülür. Buna göre Mekke'de bazı Müslümanlar açıktan şehadet getirip mümin olduklarını ilan etmişlerdi. Ancak bazıları –güçsüz, korumasız ya da köle olmaları sebebiyle- imanlarını ilan edememişler, İslamiyet izzet bulup iktidarı ele geçirinçeye kadar gizli Müslüman olarak kalmışlardı. İşte burada Müfid, Ebû Tâlib'in imanı hususunda şöyle bir tespit yoluna gitmiştir: "Hz. Hamza ve Hz. Ca'fer'in Müslüman oldukları, onların kelime-i şehadet getirmeleriyle ve Hz. Peygamber'e

⁵¹ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 26.

⁵² et-Tevbe 9/84.

⁵³ et-Tevbe 9/114.

⁵⁴ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 26-27.

⁵⁵ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 27-28.

yardım etmeleriyle bilinmektedir. Aynı şekilde Ebû Tâlib'in, şiirleriyle kelime-i şehâdet getirdiği, fiilleriyle de Hz. Peygamber'i desteklediği hususu, onun imanına delildir.⁵⁶ Yukarıdan beri anlatıldığı üzere Ebû Tâlib, canıyla, malıyla, ailesiyle Resûlullah'a tüm imkânlarıyla yardım etmiş ve ona ittibâ hususunda insanları teşvik etmiştir.⁵⁷ Bu durum tarihi bir hakikattir. İşte bu tarihi hakikati Müfid, Ebû Tâlib'in imanının bir delili olarak sunmaktadır. Şu hâlde Şeyh Müfid, Ebû Tâlib'in iman ettiğine dair sadece ondan nakledilen şiirlerini ve divanını delil göstermekle yetinmemiş, bazı hadiseleri ve bunlarla alakalı rivayetleri de delil getirmiş ve bunlarla iddiasını ispatlamaya çalışmıştır.

Sonuç

İslâm dünyasının önemli itikadî ve siyasî mezheplerinden Şii-İmâmiyye'nin temel esaslarından birini imâmet düşüncesi oluşturmaktadır. İmâmet düşüncesi, bu geleneğin müstakil bir ekol haline gelmesi ve bir fırka hüviyeti kazanmasında belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Hz. Peygamber'in vefatının ardından ciddi bir ihtilaf konusu olan imâmet/hilâfet meselesi zuhur etmiş ve zamanla ana fırkalar ortaya çıkmıştı. Ehl-i beyt taraftarlığıyla bilinen zümreler, Emevîler ve sonrasında Abbâsîler döneminde Ali oğullarının haklılığını savunmuş, liderlik için onları daha uygun görmüş ve fırsat bulduklarında ciddi isyanlar çıkarmışlardır. Özellikle Emevîler Dönemi'nde tarihî Emevî-Hâşimî çekişmesinin bir sonucu olarak Hz. Ali ve taraftarları kötülenerek gözden düşürülmek istenmiş, halk arasında Hz. Ali'ye duyulan sevgi ve bağlılığın izleri silinmeye çalışılmış, Ali-Fatıma evladı aleyhtarlığı yapılmış ve alenen Ali ve taraftarlarına lanet edilmiştir. İktidar sahipleri bunlarla yetinmemiş; Hz. Ali'yi gözden düşürmeye yönelik haberler uydurmuşlardır. Bu bağlamda Ebû Tâlib'in küfür üzere öldüğü şeklindeki iddiaların yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Neticede Hz. Peygamber'in en büyük destekçisi olan ve İslâm tarihinin önemli şahsiyetlerden biri olan Ebû Tâlib'in dini durumu Şii-Sünnî polemiğinde önemli bir konu haline gelmiştir. Böyle bir ortamda Ebû Tâlib, bir taraftan Emevîler'in siyasî emelleri doğrultusunda kâfir olarak nitelendirilmiş; diğer taraftan imamların nas ve tayin yoluyla nebevî bir statüye sahip olduklarını iddia eden Şii taraftarından -Hz. Ali'ye ve imâmet doktrinine hâlel gelmemesi için- mümin olarak öldüğü ısrarla savunulmuştur.

Siyasî çekişmelerin bir nesnesi olan Ebû Tâlib'in imanına dair, başta Şii müellifler olmak üzere birçok âlim, müstakil kitap ve

⁵⁶ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 20.

⁵⁷ Şeyh Müfid, *İmânu Ebî Tâlib*, 20.

risâleler kaleme almıştır. Bu konu hakkında müstakil olarak kaleme alınan ilk eser, Şii-İmâmî geleneğin önemli âlimlerinden biri olan Şeyh Müfid'in *İmânu Ebî Tâlib* adlı eseridir. Şii-İmâmî anlayışın rasyonellik kazanmasında önemli bir rol oynayan ve yaşadığı asrın müceddidi olarak kabul gören Şeyh Müfid bu risâlesini Ebû Tâlib'in gerçek bir mümin olduğunu ispat etmek niyetiyle telif etmiştir. Bu bağlamda o, Ebû Tâlib'in şiirlerini, bazı tarihi hadiseleri ve bunlarla alakalı haberleri delil getirmiştir.

Ebû Tâlib'in *Dîvân*'ından, özellikle *Kasîde-i Şi'biyye* ve *Kasîde-i Mîmiyye*'sinden bazı beyitlere eserinde yer veren Şeyh Müfid, Ebû Tâlib'in; kendi çocuklarına, kardeşlerine ve tüm Hâşimîlere, Hz. Peygamber'e yardım etmelerini emretmiş olmasını ve Habeş kralı Necâşi'yi Hz. Peygamber'e yardımcı olmaya davet etmesini onun mümin olduğuna dair önemli bir delil göstermiştir. Ayrıca Ebû Tâlib'in; Allah'ın varlığından ve birliğinden bahsetmiş olmasını, Hz. Peygamber'in asla yalan konuşmadığını ve fazilet sahibi olduğunu açıklamasını da imanının göstergesi olarak sunmuştur.

Kaynakça

- Akçay, Mustafa. *Hız. Peygamber'in Anne ve Babasının Dinî Konumu*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2012.
- Ali b. Ebî Tâlib, Ebû'l-Hasan. *Dîvânü Ebî Tâlib ammü'n-nebi*. nşr. Muhammed Altuncu. Beyrut 1994.
- Altun, Bekir. "Ebû Cafer et-Tûsî", *Erken Dönem Şii Düşünürler*. ed. Halil İbrahim Bulut. s.243-280. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*. 4 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Bağdâdî, Abdulkâhir. *el-Farq beyne'l-fırak*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1434/2013.
- Bozan, Metin. *İmâmiyye Şiasî'nun Oluşumu-Masum Oniki İmam İncancının Ortaya Çıkışı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-İSAM, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi'u's-şâhîh*. thk. Halil b. Me'mûn Şeyha. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1431/2010.
- Bulut, Halil İbrahim. "Osmanlı Müelliflerinden Maraşlı Saçaklızade ve Ebeveyn-i Resul Konusundaki Görüşleri". *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*. haz. Said Öztürk vdğr. 1/69-79. Kahramanmaraş, 2005.

- Bulut, Halil İbrahim. “Şeyh Müfid Hayatı ve Görüşleri”. *Erken Dönem Şii Düşünürler*. ed. Halil İbrahim Bulut. 161-188. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Bulut, Halil İbrahim. “Şeyh Müfid ve İmamiyye Ekolünde Gaybet İnancının Aklileşmesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2005), 175-202.
- Bulut, Halil İbrahim. *Şîr-Sünnî Polemiğinde Ebû Tâlib ve Dinî Konumu*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2011.
- Eş’arî, Ebû'l-Hasan. *Mağâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfû'l-muşallîn*. thk. Ahmed Câd. Kahire: Dârü'l-Hadis, 1430/2009.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. “Ebû Tâlib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/237-238. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Hillî, Ebû Mansûr el-Hasan b. Yûsuf. *Hulâşatü'l-akvâl fi marifeti'r-ricâl*. thk. Cevâd Kayyûmî. Kum: Neşru'l-Fekâhe, 1388.
- İbn Ebû'l-Hadîd. *Şerhu Nehci'l-belâğa*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Dâr-u İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî. trs.
- İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm el-Meâfirî. *es-Siretü'n-nebeviyye*. thk. Taha Abdurraûf Sa'd. Beyrut: Dârü'l-Cil, 1411.
- İbn Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1398/1978.
- İlhan, Avni. “İmâmet Nazariyesinde Seçim ve Nass Münakaşası”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 1 (1983), 137-148.
- İlhan, Avni. “Müfid, Şeyh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/502-503. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kartaloğlu, Habib. “İmamiyye’de Ahbârî-Usûlî Farklılaşması: Şeyh Saduk ve Şeyh Müfid Örneği”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/24 (Aralık 2011), 193-216.
- Kartaloğlu, Habib. *Şerif el-Murtazâ (ö. 436/1044) ve Şîr-Usûlî Gelenekteki Yeri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Kartaloğlu, Habib. *Şîr-İmamiyye’de Aklî Düşünce ve Şerif el-Murtazâ*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Kartaloğlu, Habib. “Şîr-Usûlî Düşüncenin Ortaya Çıkış Sebepleri Üzerine Mülâhazalar”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/33 (Haziran 2016), 75-90.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, ts.
- Onat, Hasan. “Şii İmâmet Nazariyesi (Kuleynî, Kummî ve Tûsî'nin Görüşleri Çerçevesinde)”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* cilt: 32 (1992), 89-110.
- Onat, Hasan. *Emevîler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 4. Basım, 2019.
- Öz, Mustafa & İlhan, Avni. “İmamet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/201-203. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Öz, Mustafa. “Nâsibe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/393-394. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Öz, Mustafa. “Şerîf el-Murtazâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/586-588. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Öz, Mustafa. “Tûsî, Ebû Ca'fer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/433-435. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Özel, Mustafa. “Şerîf er-Radî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/4-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Şehristânî, Ebü'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim. *el-Milel ve'n-nihal*. thk. Kisrâ Sâlih el-Alî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâleti en-Nâşirûn, 1436/2015.
- Şeyh Müfid. *el-İfsâh fi'l-İmâme*. thk. Müessesetü'l-Bi'se. Mehr: el-Mü'temerü'l-'Âlemî li-Elfiyyeti's-Şeyh el-Müfid, 1413.
- Şeyh Müfid. *İmânu Ebî Tâlib*. thk. Müessesetü'l-Bi'se. Mehr: el-Mü'temerü'l-'Âlemî li-Elfiyyeti's-Şeyh el-Müfid, 1413.
- Uyar, Mazlum. “Akla Dayalı Şii Kelâmının Oluşmasında Mu'tezile'nin Rolü ve Şeyh Müfid”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 13/1 (2000), 101-112.
- Ünal, Ömer. “Ebû Tâlib: Hayatı ve Edebî Kişiliği”. *EKEV Akademi Dergisi* 7/17 (Güz 2003), 113-132.
- Ya'kub b. Abdüllatif, *İslam Mezhepleri ve Kelamı*, Haz. Halil İbrahim Bulut, Nurettin Gemici, Ramazan Tarik. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019.
- Yavuz, Lütfullah. “Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib'in 'Kaside-i Şi'biyye'si Üzerine”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/1 (2009), 305-326.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed. *Mizânü'l-itudâl fi naqdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed Muavvız & Âdil Ahmed Abdülmevcüd. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1995.

Zehebî. *Siyeru alâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût vd.. 25 Cilt. Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

Zehebî. *Tarihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407/1987.

Summary

Abu Tâlib is one of the important figures and character in the history of Islam. There are many elements and reasons that make him important figure especially in the history of Islam. Being his protector, supporter and helper as well as his uncle foremost among these matters. With the assignment of prophethood to Holy Prophet, that is, ten years with the bi'sah, Abu Tâlib, who stood by Holy Prophet for a total of forty-two years and supported him despite all his difficulties, raised Holy Prophet from the age of eight, pioneered himself in learning the trade, guided his marriage for him, provided great support to him in his prophetic mission (risâlah) and protected him against the polytheists (mushriks). Abu Tâlib, who was the leader of the Hashemites and also had an important position in the society of Mecca, used poetry, which was the most powerful propaganda tool of his time, effectively and composed eulogies and poems especially to explain Holy Prophet's sincerity, loyalty, and righteousness of his cause, as he did on many other issues. Undoubtedly, Abu Tâlib's support for his nephew by using the most powerful propaganda tool of the period made it easy for Holy Prophet to make his dawah/invitation more comfortably and safely, and provided great support to him.

Although Abu Tâlib's life, historical personality, what he did for his nephew Prophet Muhammad, and his efforts to protect the first Muslims are expressed in the sources, his religious status has been the subject of discussion in the later periods, many arguments have been developed for and against him. It is understood that this issue has come to light as a result of political events and is a subject of discussion. As a matter of fact, during the Umayyad-Hashimi conflict and propaganda against Ali and his supporters, the religious position of Abu Tâlib began to be discussed as a means of vilifying them, and it was claimed that he died as an infidel. Those who stated that Abu Tâlib died as a disbeliever/infidel resorted to some evidence to support their claims. In this direction, some narrations in Bukhâri and Muslim that came with ahad tariq that Abu Tâlib died as a

disbeliever/infidel were taken as basis, and also the narrations transmitted as (sabab al-nuzûl) the reason for the revelation of some verses were also shown as evidence. The fact that these narrations are included in reliable hadith sources such as the *Sahîhs* of Bukhârî and Muslim has largely blocked the way for some studies in terms of historical, social and political aspects. This situation has caused the issue to be expressed with a presupposition based on the relevant narrations, without taking into account the political and denominational dimension. As a matter of fact, the religious position of Abu Tâlib in the Sunni tradition has not been emphasized much, this issue -rather than detached works- has been mentioned on one occasion in the works related to the Parents of the Prophet (Abavayn al-Rasûl), which is a subject where the religious positions of Prophet Muhammad's parents and whether they died on faith or disbelief, and the related narrations, without any analysis and evaluation, have been mentioned on one occasion. However, the Shiites, who attach great importance to Ali, the imams and his descendants and make obedience to the imams obligatory and make it a principle of faith, have insisted on the subject, have written many independent works on the subject, and they stated that Abu Tâlib was a believer who died in faith.

The first work to be written on the religious position of Abu Tâlib is the work of Sheikh Mufid (d. 413/1022), one of the important scholars of theology, fiqh and hadith of the Imâmiyyah, "*Imânu Ebi Tâlib*". Sheikh Mufid, who has an important position in the Imâmi tradition and has titles such as "Ibn al-Mu'allim", "Sheikh Mufid", "Sheikh al-Râfida", "Âlim al-Shi'a", "Mu'allim al-Âzâ'im" in the tradition, shows some couplets from his *Dîwân*, especially the poems of Abu Tâlib *Qasîde al-Şi'biyyah* and *Qasîde al-Mîmiyyah* as evidence, based on some narrations and some historical facts and by citing people as an example, he made rational inferences that Abu Tâlib believed, and thus tried to clarify the issue.

This study, which deals with the religious position of Abu Tâlib, which is a subject of discussion between the sects, in the context of Sheikh Mufid's work named *Imânu Ebi Tâlib*, who is one of the important scholars of the Imâmiyya Shia, who included reason in the Imâmiyyah theology and started the methodological tradition, consists of three parts. In the first part, the life of Sheikh Mufid, his scholarly stance, and his works are introduced. The second part investigates Abu Tâlib's life and character, which is the main topic of the article. For the last part, the political background of the issue of Abu Tâlib's belief which surfaced as a result of political events is tackled and then later the subject is evaluated within the ideas in Sheikh Mufid's book on this topic.

